

Rijksuitgaven net zo hoog als eind jaren tachtig

10

Mark Groen

Publicatiedatum CBS-website: 8 december 2010



Verklaring van tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
**	= nader voorlopig cijfer
x	= geheim
—	= nihil
—	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2008–2009	= 2008 tot en met 2009
2008/2009	= het gemiddelde over de jaren 2008 tot en met 2009
2008/'09	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2008 en eindigend in 2009
2006/'07–2008/'09	= oogstjaar, boekjaar enz., 2006/'07 tot en met 2008/'09

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek - Grafimedia

Omslag

TelDesign, Rotterdam

Inlichtingen

Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet

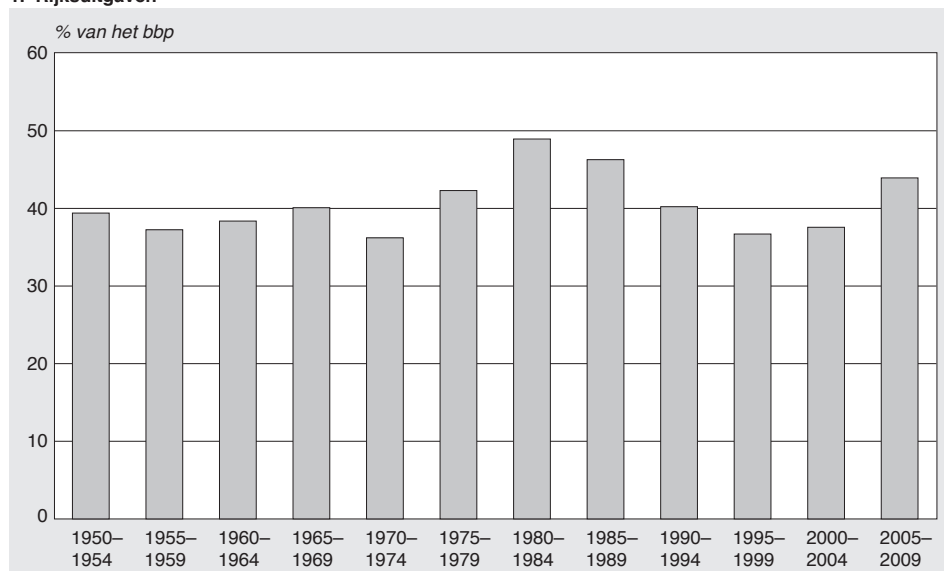
www.cbs.nl

Rijksuitgaven net zo hoog als eind jaren tachtig

De relatieve uitgaven van het rijk (percentage van het bruto binnenlands product) zijn in 2009 even hoog als aan het einde van de jaren tachtig. Ook toen waren de uitgaven hoog als gevolg van een wereldwijde crisis. In de periode daarna daalden de uitgaven aanvankelijk doordat het rijk overheidstaken verzelfstandigde.

Door de tijd heen schommelen de uitgaven van de diverse ministeries sterk. Vooral de effecten van de geboortegolf van na de oorlog zijn daarin zichtbaar. De babyboom veroorzaakte eerst een flinke groei van het aantal leerlingen, later een ruime arbeidsmarkt en tegenwoordig een toenemende vraag naar zorg.

1. Rijksuitgaven



1950–1974: groei onderwijs, krimp defensie

Tussen 1946 en 1970 was het geboorteoverschot aanhoudend hoog. Dit overschot vertaalde zich tot eind jaren zeventig in een sterke groei van het aantal deelnemers aan onderwijs. Bovendien werd de leerplicht in 1969 en 1975 verlengd. Voor 1969 moesten kinderen acht jaar naar school, na 1969 negen jaar, en na 1975 tien jaar.

Het snel toenemende aantal leerlingen en de verlenging van de leerplicht leidden tot hoge uitgaven van het Ministerie van Onderwijs. In procenten van het bbp waren de uitgaven in 1975 meer dan drie keer zo groot als in 1950.

De uitgaven aan defensie waren na een opleving in de jaren vijftig juist laag in de jaren zestig en zeventig. In de jaren vijftig werd veel geld besteed aan de aanwezigheid van militairen in Indonesië en aan de gemeenschappelijke bewapening van de NAVO. Daardoor stegen de defensie-uitgaven tot 6 procent van het bbp in 1954. Dat percentage was in 1975 gehalveerd.

1975–1984: geen werk voor groeiende beroepsbevolking

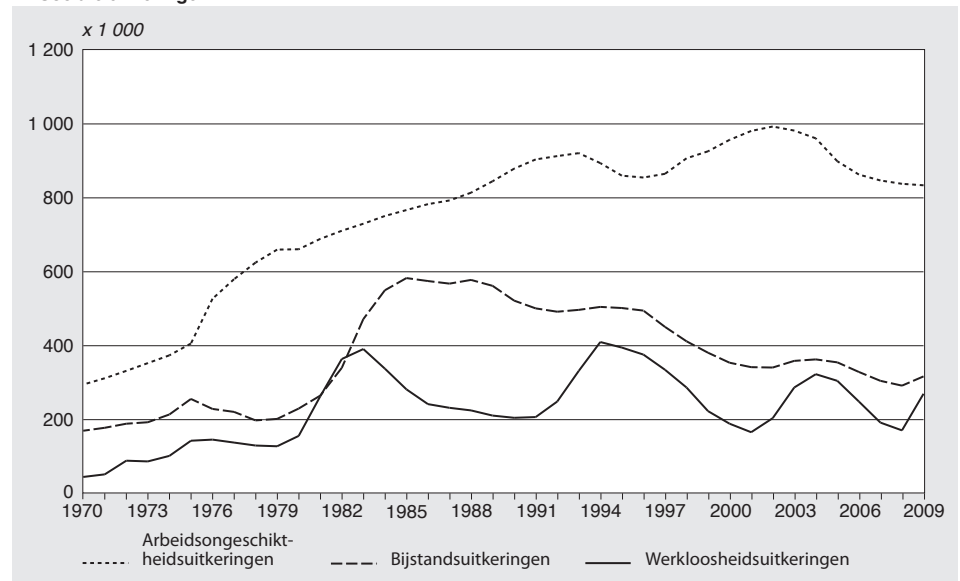
Vanaf het begin van de jaren zeventig nam de potentiële beroepsbevolking flink toe doordat de eerste babyboomers tot de arbeidsmarkt toetraden. Daarnaast was het migratiesaldo hoog in de jaren zeventig.

In verband met het tekort aan lager geschoold personeel begonnen Nederlandse bedrijven vanaf het einde van de jaren vijftig met het aantrekken van werknemers uit landen rond de Middellandse Zee (voornamelijk Marokko en Turkije). Hierdoor liep het migratiesaldo op in de jaren zestig en zeventig. De in 1973 ingevoerde wervingsstop beïnvloedde slechts het karakter van de migratie, niet de aantallen. Eind jaren zeventig lieten namelijk

veel arbeidsmigranten hun gezin overkomen naar Nederland. Ook zorgde de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 voor een grote toestroom van Surinamers naar Nederland. De ruime arbeidsmarkt en de wereldwijde economische crisis zorgden in het begin van de jaren tachtig voor een snel oplopende werkloosheid. In eerste instantie was dat echter niet zichtbaar door een soepele toelating tot de WAO en het toepassen van maatregelen – als arbeidstijdverkorting, loonmatiging en verlaging van de pensioenleeftijd – om de werkgelegenheid beter te verdelen.

Door de ongunstige sociaaleconomische situatie stegen de uitgaven van het Ministerie van Sociale Zaken – dat verantwoordelijk is voor bijstandsuitkeringen en re-integratie van werklozen – sterk. Als percentage van het bbp verdubbelden de uitgaven van het ministerie tussen 1975 en 1985.

2. Sociale uitkeringen



1985–1994: inkrimping overheidstaken, grillig verloop sociale zaken

Omstreeks het midden van de jaren tachtig begon de economie weer aan te trekken. Maar de staatsschuld was intussen wel sterk opgelopen. Er werd bezuinigd op de zorg en de ambtenarensalarissen, maar dat woog niet op tegen de hoge uitkerings- en rentelasten. Midden jaren tachtig veranderde de opvatting over de verantwoordelijkheden van de overheid, mede onder invloed van de sterk opgelopen staatsschuld. De overheid moest zich tot haar kerntaken beperken. Taken die niet tot de kernactiviteiten behoorden, werden geprivatiseerd of overgedragen aan onafhankelijke instellingen. Van alle overheidslagen vond de grootste inkrimping bij het rijk plaats. Zo werden het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP) in 1988 en de PTT in 1989 verzelfstandigd. Deze instanties waren samen goed voor ongeveer 16 procent van de totale rijksuitgaven.

In het begin van de jaren negentig zette de verzelfstandiging van overheidstaken door, getuige het afstoten van onder andere de Koninklijke Bibliotheek, Rijksmusea en de IB-Groep.

Aan het begin van de jaren negentig piekten de uitgaven van het Ministerie van Sociale Zaken. Dat had te maken met veranderingen in de financiering van sociale voorzieningen en sociale verzekeringen. Zo werd de Algemene Kinderbijslagwet (AKW) in 1989 een sociale voorziening. Het rijk nam daarmee de financiering van de wet volledig op zich. Voordien betaalden werkgevers AKW-premie voor hun werknemers. In 1994 daalde de rijksbijdrage aan de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet (AAW) hetgeen mogelijk was omdat de premiepercentages voor gezinnen fors waren gestegen.

1995–2004: meer geld naar onderwijs, minder naar defensie

Eind vorige eeuw begonnen de rijksuitgaven weer geleidelijk op te lopen. De relatieve uitgaven aan onderwijs stegen en de defensie-uitgaven daalden.

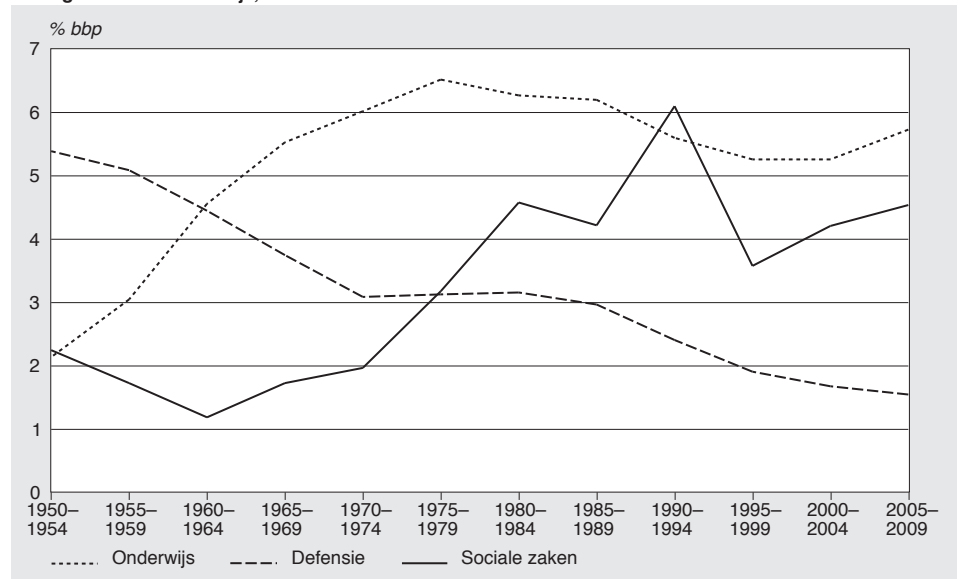
Na een lange periode van bezuinigingen in het onderwijs, stegen de onderwijsuitgaven vanaf 1997. De extra middelen zijn onder andere ingezet voor de verbetering van de arbeidsvoorwaarden van leraren en de materiële voorzieningen in het primair en secundair onderwijs.

Door de val van de Berlijnse Muur (1989) en de daaropvolgende ontmanteling van het Warschaupact (1991) nam de directe bedreiging van Nederlands grondgebied af. Tegelijkertijd werd het Nederlandse leger steeds vaker ingezet bij vredesmissies in het buitenland. De nieuwe taakstelling riep de vraag op of de inzet van dienstplichtige militairen nog wel gerechtvaardigd was. Het duurde echter nog tot 1996 voordat de dienstplicht werd afgeschaft. Het afschaffen van de dienstplicht zorgde voor een flinke afname van de defensie-uitgaven als percentage van het bbp.

2005–2009: stijging rijksuitgaven door kredietcrisis

Als gevolg van de kredietcrisis leverden 2008 en 2009 een stijging in de rijksuitgaven op. Deze stijging is vrijwel geheel toe te schrijven aan de kapitaalinjecties in de financiële sector en de garantieregeling voor interbancaire leningen.

3. Uitgaven voor onderwijs, defensie en sociale zaken



Toelichting

Onlangs is de historische reeks van cijfers over de rijksfinanciën herzien. De nieuwe cijfers zijn te vinden in de StatLinetabel Rijksuitgaven vanaf 1900. Om praktische redenen is de periode vanaf 1950 tot het heden als uitgangspunt genomen voor dit artikel.

De tabel beschrijft het rijk in administratieve zin. Dat wil zeggen dat de gepresenteerde gegevens aansluiten op de jaarverslagen van ministeries, fondsen en staatsbedrijven. De uitgaven zijn gespecificeerd naar ministeries, niet naar functie. Zodoende kunnen schommelingen in cijfers, naast maatschappelijke ontwikkelingen of nieuw beleid, te maken hebben met verschuivingen van beleidsterreinen of veranderingen in de financieringsstructuur (bijvoorbeeld bij het omzetten van leningen).

Begrippen

Babyboom

Kinderen die vlak na de Tweede Wereldoorlog zijn geboren. Vooral in 1946 en 1947, maar ook in de twintig jaar daarna, werden aanzienlijk meer kinderen geboren dan in de perioden ervoor en erna.

Onderwijs

De uitgaven van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en zijn rechtvoorganger. De gepresenteerde gegevens sluiten aan op het jaarverslag van het ministerie.

Defensie

De uitgaven van het Ministerie van Defensie. De gepresenteerde gegevens sluiten aan op het jaarverslag van het ministerie.

Potentiële beroepsbevolking

Het deel van de bevolking dat gelet op zijn leeftijd in aanmerking komt voor deelname aan het arbeidsproces. Voor de Nederlandse situatie worden meestal gegevens gepresenteerd over de bevolking van 15 tot 65 jaar.

Migratiesaldo

Het aantal personen dat zich in Nederland vestigt min het aantal inwoners dat Nederland verlaat om zich in het buitenland te vestigen.

Sociale Zaken

De uitgaven van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en zijn rechtsvoorgangers. De gepresenteerde gegevens sluiten aan op het jaarverslag van het ministerie.

Overheidslagen

Tot de overheidslagen behoren het rijk, provincies, waterschappen, gemeenschappelijke regelingen en gemeenten.

Kapitaalinjecties in de financiële sector

In het vierde kwartaal van 2008 heeft de staat forse kapitaalinjecties gedaan in de financiële sector. Overname van Fortis Nederland en ABN Amro en kapitaalversterking van ING, SNS Reaal en Aegon heeft de overheid ongeveer 37 miljard euro gekost. Daarnaast heeft de Staat bijna 44 miljard euro aan Fortis Nederland geleend.

Garantieregeling interbancaire leningen

De garantieregeling interbancaire leningen werd in 2008 in het leven geroepen om de financiering van banken op gang te houden; dit ter ondersteuning van de uiteindelijke kredietverlening van banken aan bedrijven en particulieren. Onder de regeling zijn in 2009 garanties verstrekt aan zes banken: LeasePlan, NIBC Bank, SNS Bank, ING Bank, Fortis Bank Nederland en Achmea Hypotheekbank. In 2009 werd voor 47,5 miljard euro aan garanties verstrekt.